

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ І ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ

КЛОЧКО ОЛЕКСІЙ ОЛЕКСАНДРОВИЧ

УДК 378 : 371.125 : 343.85 – 053.6

**ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ
ДО ПРОФІЛАКТИКИ АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ
ДІТЕЙ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2016

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Сумському державному педагогічному університеті імені А. С. Макаренка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент
Яресько Катерина Вікторівна,
Харківський національний економічний університет,
доцент кафедри управління соціальними
комунікаціями, м. Харків;

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, доцент
Грищенко Світлана Владиславівна,
Чернігівський національний педагогічний університет
імені Т. Г. Шевченка,
професор кафедри соціальної педагогіки, м. Чернігів;

кандидат педагогічних наук, старший науковий
співробітник
Шпиг Наталія Олександрівна,
Інститут проблем виховання НАПН України,
старший науковий співробітник лабораторії
громадянського та морального виховання, м. Київ.

Захист відбудеться 20 січня 2016 року о 16.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д. 26.451.01 в Інституті педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України за адресою: 04060, м. Київ, вул. М. Берлінського, 9, 5-ий поверх, зал засідань.

З дисертацією можна ознайомитися на сайті www.ipood.com.ua та у бібліотеці Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України за адресою: 04060, м. Київ, вул. М. Берлінського, 9.

Автореферат розісланий 18 грудня 2015 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л. О. Хомич

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. В умовах інтеграції України в європейський освітній простір актуалізується потреба модернізації освітньої системи, зокрема в контексті профілактики адиктивної поведінки підлітків, поширення і прояв якої не тільки становить загрозу духовному і фізичному здоров'ю особистості, а й є одним із показників соціальної деградації українського суспільства. Особливе занепокоєння викликає поширення у соціумі «традиційних» форм адиктивності (тютюнопаління, алкоголізм, наркоманія), виникнення її нових форм (Internet-адикція, ігроманія та ін.) у підлітків.

З огляду на це постає завдання підготовки майбутніх соціальних педагогів, які володіють ґрунтовними знаннями з профілактики адиктивної поведінки підлітків «групи ризику», уміннями доцільно застосовувати специфічні заходи первинної профілактики, реалізовувати профілактичну функцію соціально-педагогічної роботи і професійного партнерства між усіма суб'єктами соціального виховання, прагнуть до професійного розвитку, саморозвитку і самореалізації. Важливість цих особистісних і професійних рис актуалізує необхідність удосконалення змісту, форм, методів і педагогічних умов формування готовності майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки підлітків у процесі професійної підготовки вищих навчальних закладів (далі ВНЗ), що регламентовано галузевими стандартами вищої освіти, зокрема під час застосування розробленої технології підготовки.

Основні положення щодо підготовки фахівців соціально-педагогічної діяльності до профілактики адиктивної поведінки знайшли відображення в Законах України «Про вищу освіту» (2014), Національній доктрині розвитку освіти (2002), Державній національній програмі «Освіта. Україна XXI століття» (1993), «Про соціальні послуги» (2003), «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» (2001), «Про сприяння соціальному становленню і розвитку молоді в Україні» (1993).

Теоретичну основу дослідження становлять праці, в яких обґрунтовано:

– домінанти нової стратегії професійної підготовки фахівців з позицій філософії освіти (В. Андрущенко, Б. Гершунський, В. Кремень та ін.), неперервності освіти (О. Аніщенко, С. Гончаренко, О. Дубасенюк, Л. Лук'янова, Н. Ничкало, О. Огієнко та ін.), педагогічної майстерності (І. Зязюн, О. Лавріненко, О. Семенов, М. Солдатенко та ін.), положень системного, особистісно-діяльнісного, компетентнісного, міждисциплінарного методологічних підходів до професійної підготовки фахівців (І. Бех, В. Краєвський, Л.Онищук, О. Пехота, Л. Пуховська, В. Рибалка, Л. Хомич та ін.);

– концептуальні положення психологічних, педагогічних і соціально-педагогічних досліджень щодо проблем освіти і виховання дітей підліткового віку, їх життєдіяльності (С. Болтівець, В. Татенко, С. Яковенко та ін.); особливостей адиктивної поведінки підлітків та її профілактики (О. Безпалько, Л. Завацька, А. Нагорна, А. Капська та ін.).

Вітчизняними науковцями активно досліджуються концептуальні проблеми професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів (О. Безпалько, Р. Вайнола, Ю. Галагузова, А. Капська, Л. Міщик та ін.), особливості підготовки майбутніх соціальних педагогів до взаємодії з різними категоріями клієнтів (О. Брусенко,

О. Коломієць, С. Пащенко та ін.), напрями професійної соціально-педагогічної підготовки студентів (С. Грищенко, В. Поліщук, Л. Смеречак, М. Трухан, З. Фалинська та ін.), формування готовності майбутніх соціальних педагогів до організації та здійснення різних видів професійної діяльності (М. Малькова, О. Тютюнник, Н. Шпиг та ін.).

Проте, незважаючи на науковий інтерес учених до окремих аспектів означеної проблеми, у вітчизняній педагогіці відсутні дослідження, в яких обґрунтовано педагогічні умови і розроблено технологію підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки підлітків.

Науковий аналіз результатів теоретичних і практичних напрацювань із досліджуваної проблеми дав змогу виявити низку суперечностей, зокрема, між: потребами суспільства в соціальних педагогах, підготовлених до вирішення завдань профілактики адиктивної поведінки дітей підліткового віку, та недостатнім рівнем їхньої готовності до профілактики такої поведінки у підлітків; важливістю професійно орієнтованих навчальних дисциплін у формуванні готовності майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки підлітків та недостатньою міжпредметною інтеграцією і профілактичною спрямованістю змісту цих дисциплін; високим потенціалом виробничої соціально-педагогічної практики, науково-дослідної і виховної роботи у формуванні готовності майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки підлітків та недостатньою адаптацією змісту програм практики, науково-дослідної і виховної роботи для досягнення цієї мети; усвідомленням викладачами ВНЗ необхідності вдосконалення змісту підготовки соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки підлітків і недостатньою розробленістю навчально-методичного забезпечення цього процесу.

Актуальність проблеми, відсутність наукових досліджень у цій галузі, наявність суперечностей зумовили вибір теми дисертації **«Підготовка майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки дітей підліткового віку»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри соціальної педагогіки і гендерних студій Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка «Теоретико-методичні основи і технології соціально-педагогічної діяльності» (Державний реєстраційний номер 010U000578). Тему дисертації затверджено вченою радою Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (протокол № 7 від 27.12.2010 року) та узгоджено рішенням бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 4 від 26.04.2011 року).

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх соціальних педагогів.

Предмет дослідження – педагогічні умови підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки підлітків.

Мета дослідження полягає в науковому обґрунтуванні та експериментальній перевірці педагогічних умов і технології підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки підлітків.

Концептуальна ідея дослідження. Запит суспільства на соціального

педагога, котрий успішно здійснює професійну діяльність з профілактики адиктивності підлітків «групи ризику», здатний до неперервного професійного розвитку, саморозвитку і самореалізації, актуалізує питання оптимізації підготовки майбутніх соціальних педагогів. Ефективне розв'язання завдань підготовки уможлиблюється за умови упровадження у навчально-виховний процес ВНЗ технології підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки підлітків, яка побудована з урахуванням системного, особистісно-діяльнісного, компетентнісного, міждисциплінарного методологічних підходів.

Урахування системного підходу дозволяє розглядати цей процес у єдності цільового, змістового, процесуального, результативного блоків. Особистісно-діяльнісний підхід дає змогу здійснювати підготовку соціальних педагогів на принципах активної взаємодії й конструктивного діалогу як рівноправної співпраці викладача і студента, професійного партнерства соціального педагога освітнього закладу і студентів. Відповідно до компетентнісного підходу формування готовності майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки розглянуто у процесі вивчення професійно орієнтованих дисциплін, під час виробничої соціально-педагогічної практики, науково-дослідної і виховної роботи. Використання міждисциплінарного підходу сприяє оволодінню майбутніми соціальними педагогами необхідним обсягом специфічних знань і умінь з первинної профілактики адиктивної поведінки, розширенню знань щодо категорії «підлітки «групи ризику» на основі міжпредметних зв'язків. Результатом поетапної реалізації технології є сформована готовність майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки підлітків.

Гіпотеза дослідження: підготовка майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки підлітків відбуватиметься більш ефективно, матиме системний і цілеспрямований характер, якщо буде розроблено і впроваджено у навчально-виховний процес напряду підготовки «Соціальна педагогіка» технологію, яка буде реалізована поетапно, за таких педагогічних умов: збагачення професійно-орієнтованих дисциплін методами і формами, що стимулюють профілактичну спрямованість; створення і реалізація інноваційних форм роботи з підлітками, схильними до адиктивної поведінки, в межах виробничої соціально-педагогічної практики; організація дієвого соціального партнерства щодо профілактики адиктивної поведінки підлітків; оптимізація науково-дослідної роботи студентів з проблем профілактики адиктивної поведінки підлітків.

Відповідно до мети і гіпотези визначено такі **завдання дослідження:**

1. Дослідити стан підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки підлітків «групи ризику» у педагогічній теорії і практиці.
2. Визначити критерії, показники і рівні сформованості готовності майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки підлітків «групи ризику».
3. Обґрунтувати педагогічні умови підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки дітей підліткового віку «групи ризику».
4. Розробити та експериментально перевірити технологію підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки підлітків «групи ризику».

5. Розробити навчально-методичне забезпечення підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки підлітків «групи ризику».

Методологічну основу дослідження становлять положення гуманістичної філософії освіти; неперервного професійного саморозвитку особистості; психолого-педагогічні концепції про діяльність і розвиток особистості фахівців соціальної сфери; положення системного, особистісно-діяльнісного, компетентнісного, міждисциплінарного підходів; методологічні принципи системності, науковості, цілісності.

Теоретичну основу дослідження становлять положення щодо гуманізації освіти (С. Гончаренко, І. Зязюн, В. Кремень, А. Кузьмінський та ін.); теорії неперервної професійної освіти і професійної підготовки майбутніх фахівців (О. Дубасенюк, Л. Лук'янова, О. Матвієнко, Н. Ничкало, Л. Хомич та ін.); концепцій соціально-педагогічної діяльності (О. Безпалько, І. Зверева, А. Капська та ін.) та підготовки майбутніх соціальних педагогів (С. Грищенко, Л. Міщик, В. Поліщук, С. Харченко та ін.); професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до різних напрямів соціально-педагогічної діяльності (Ю. Галагузова, І. Ковчина, С. Пашенко, В. Панок, З. Фалинська та ін.), готовності як показника ефективної професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів (М. Малькова, В. Урусський та ін.), технологій соціально-педагогічної діяльності (Р. Вайнола, Л. Завацька та ін.); концептуальних положень психолого-педагогічних і соціально-педагогічних досліджень щодо особливостей адиктивної поведінки підлітків та її профілактики (О. Безпалько, А. Нагорна та ін.).

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених у дослідженні завдань, отримання вірогідних результатів, перевірки наукової гіпотези використовувалися такі методи: 1) *теоретичні* – аналіз філософської, психологічної, педагогічної, методичної, довідкової літератури з метою вивчення проблеми і визначення теоретико-методологічних основ дослідження; узагальнення та систематизація теоретичних і дослідних даних з метою з'ясування стану досліджуваної проблеми; прогнозування підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки підлітків; 2) *емпіричні* – методи збору інформації (анкетування, тестування, опитування, бесіда, спостереження, аналіз навчальної документації) з метою визначення рівня готовності студентів напрямів підготовки «Соціальна педагогіка», «Соціальна робота» до профілактики адиктивної поведінки дітей підліткового віку; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний етапи), у ході якого перевірялась ефективність і результативність технології підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки підлітків; 3) *статистичні* – методи математичної обробки, кількісного і якісного аналізу значущості результатів дослідження для перевірки їх достовірності й об'єктивності.

Організація дослідження. Дослідження здійснювалося впродовж 2009-2013 рр. і охоплювало чотири етапи.

На *першому етапі* (2009 – 2010 рр.) здійснено теоретичний аналіз проблеми дослідження, визначено об'єкт, предмет, мету, основні завдання дослідження, сформульовано концептуальну ідею, робочу гіпотезу, розроблено програму

дослідження, здійснено перевірку змісту підготовки соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки, робочих програм навчальних предметів; уточнено зміст понять «готовність майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки підлітків», «підготовка майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки підлітків», підготовлено навчально-методичні матеріали для проведення педагогічного експерименту.

На *другому етапі* (2010 – 2011 рр.) проведено констатувальний експеримент; визначено критерії, показники і рівні сформованості готовності майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки підлітків; обґрунтовано педагогічні умови підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки підлітків; розроблено й обґрунтовано технологію підготовки.

На *третьому етапі* (2011 – 2013 рр.) проведено формувальний експеримент з метою експериментальної перевірки педагогічних умов і технології підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки підлітків; здійснено аналіз проміжних і кінцевих результатів дослідно-експериментальної роботи; проведено корекцію експериментальної методики; з'ясовано можливості підвищення рівнів сформованості готовності майбутніх соціальних педагогів.

На *четвертому етапі* (2013 р.) виконано узагальнення і впровадження результатів науково-дослідної роботи у навчально-виховний процес ВНЗ; здійснено перевірку експериментальних даних щодо їх статистичного значення; сформульовано загальні висновки і перспективи подальших досліджень; здійснено літературне оформлення рукопису дисертації.

Експериментальна база дослідження. Експериментальне дослідження здійснювалося на базі Навчально-наукового інституту педагогіки і психології Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка, Навчально-наукового інституту педагогічної освіти, соціальної роботи і мистецтва Черкаського національного університету імені Б. Хмельницького, Інституту психології і соціального забезпечення Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського, факультету психології, історії та соціології Херсонського державного університету, психолого-педагогічного факультету Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

– *уперше* теоретично обґрунтовані педагогічні умови підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки підлітків (збагачення професійно-орієнтованих дисциплін методами і формами, що стимулюють профілактичну спрямованість; створення і реалізація інноваційних форм роботи з підлітками, схильними до адиктивної поведінки, в межах виробничої соціально-педагогічної практики; організація дієвого соціального партнерства щодо профілактики адиктивної поведінки підлітків; оптимізація науково-дослідної роботи студентів з проблем профілактики адиктивної поведінки підлітків); розроблено, теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено технологію підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки підлітків, яка розроблена з урахуванням системного, особистісно-діяльнісного, компетентнісного, міждисциплінарного методологічних підходів і реалізується поетапно (професійно-

пропедевтичний, репродуктивно-пошуковий, творчий), включає цільовий (формування готовності майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки), змістовий (система професійних універсалізованих знань, специфічних умінь і навичок професійного партнерства щодо профілактики адиктивної поведінки підлітків), процесуальний (форми і методи професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки підлітків), результативний (динаміка поетапної зміни рівня готовності майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки) блоки, а результатом її впровадження є сформована готовність майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки підлітків; визначено критерії (мотиваційно-ціннісний, інтелектуально-пізнавальний, операційно-діяльнісний), показники, рівні (високий, достатній, середній, низький) готовності майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки дітей підліткового віку;

– *уточнено* зміст понять «готовність майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки підлітків», «підготовка майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки підлітків»;

– *подальшого розвитку* набули форми і методи підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки підлітків.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає у тому, що розроблено і впроваджено у зміст підготовки майбутніх соціальних педагогів змістові модулі дисципліни за вибором «Актуальні питання проблеми адиктивної поведінки», навчальних дисциплін «Технології соціально-педагогічної роботи» і «Соціально-педагогічна робота в закладах освіти» для студентів IV-го курсу, програму виробничої соціально-педагогічної практики щодо професійного соціального партнерства з профілактики адиктивної поведінки підлітків «групи ризику», науково-дослідної роботи студентів з питань профілактики адиктивної поведінки. Положення і результати дослідження можуть бути використані у навчально-виховному процесі ВНЗ, для підготовки посібників, програм навчальних дисциплін, організації самостійної, науково-дослідної роботи майбутніх соціальних педагогів, у діяльності соціально орієнтованих служб.

Результати дослідження впроваджено у навчально-виховний процес Навчально-наукового інституту педагогіки і психології Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (довідка № 1414 від 11.09.2013 р.), Навчально-наукового інституту педагогічної освіти, соціальної роботи і мистецтва Черкаського національного університету імені Б. Хмельницького (довідка № 376/03 від 07.10.2013 р.), Інституту психології і соціального забезпечення Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського (довідка №113 від 10.10.2013 р.), факультету психології, історії та соціології Херсонського державного університету (довідка № 01-22/2833 від 28.10.2013 р.), психолого-педагогічного факультету Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка (довідка № 31 від 09.10.2013 р.).

Особистий внесок здобувача у тезах «Профессиональные ценности будущих социальных педагогов в профилактике аддиктивного поведения детей и молодежи», написаних у співавторстві із К. Яресько, полягає в аналізі особливостей організації майбутніми соціальними педагогами профілактики

адиктивної поведінки дітей та молоді.

Вірогідність результатів дослідження забезпечена теоретичною обґрунтованістю вихідних положень; застосуванням комплексу методів, що відповідають об'єкту, предмету, меті і завданням дослідження, тривалістю дослідно-експериментальної роботи; поєднанням кількісного та якісного аналізу одержаних результатів; підтвердженням ефективності технології підготовки на основі методів математичної статистики; позитивними результатами упровадження висновків і рекомендацій дослідження в навчально-виховний процес ВНЗ.

На захист винесено:

– педагогічні умови (збагачення професійно-орієнтованих дисциплін методами і формами, що стимулюють профілактичну спрямованість; створення і реалізація інноваційних форм роботи з підлітками, схильними до адиктивної поведінки, в межах виробничої соціально-педагогічної практики; організація дієвого соціального партнерства щодо профілактики адиктивної поведінки підлітків; оптимізація науково-дослідної роботи студентів з проблем профілактики адиктивної поведінки підлітків), що забезпечують формування готовності майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки підлітків;

– технологію підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки підлітків, яка розроблена з урахуванням системного, особистісно-діяльнісного, компетентнісного, міждисциплінарного методологічних підходів, реалізується поетапно (професійно-пропедевтичний, репродуктивно-пошуковий, творчий), включає цільовий (формування готовності майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки), змістовий (система професійних універсалізованих знань, специфічних умінь і навичок соціального партнерства щодо профілактики адиктивності), процесуальний (форми і методи професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки), результативний (динаміка поетапної зміни рівня готовності майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки) блоки.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати проведеного дослідження оприлюднено на 10 науково-практичних конференціях різного рівня, зокрема 4 *міжнародних*: «Інновації як чинник суспільного розвитку: теорія та практика» (Суми, 2010); «Соціальна реклама в сучасному суспільстві» (Харків, 2011); «Соціалізація особистості: культура, освітня політика, технології формування» (Суми, 2011); «Відродження духовності в сучасному світі: взаємодія церкви й освіти» (Харків, 2012); 4 *усеукраїнських конференціях*: «Возрождение духовности в современном мире: взаимодействие церкви и образования» (Харків, 2011); «Соціальний захист та соціальний супровід: теорія, практика та перспективи розвитку» (Кам'янець-Подільський, 2012); «Дослідження молодих учених у контексті розвитку сучасної науки» (Київ, 2012); «Сучасна сім'я та соціальні інституції: шляхи партнерської взаємодії» (Київ, 2012); 1 *науково-методичного семінару*: «Здоров'язбережувальні технології в системі освіти. Про впровадження обласної програми «Здорові діти – майбутнє держави» на 2011-2016 роки» (Суми, 2011). Матеріали дослідження обговорювалися на засіданнях методологічних семінарів кафедри педагогічної творчості та освітніх технологій Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (2010–2013).

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження викладено у 19 наукових друкованих працях (1 – у співавторстві), з яких: 1 монографія, 6 статей у наукових фахових виданнях України, 1 стаття в зарубіжному науковому періодичному виданні, 10 статей і тез у збірниках матеріалів конференцій, 1 праця, яка додатково відображає наукові результати дисертації.

Структура і обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (266 найменувань на 30 сторінках, з них 7 іноземною мовою) і 6 додатків. Робота містить 8 рисунків, 20 таблиць. Загальний обсяг дисертації – 244 сторінки, обсяг основного тексту роботи – 186 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність дослідження, визначено його об'єкт, предмет, мету, концептуальну ідею, гіпотезу, завдання, розкрито методологічні і теоретичні основи, наукову новизну, теоретичне і практичне значення отриманих результатів, їх вірогідність, охарактеризовано етапи дослідно-експериментальної роботи, описано методи наукового пошуку, наведено відомості про апробацію і впровадження результатів, особистий внесок здобувача, подано структуру і обсяг дисертації.

У першому розділі – **«Теоретичні засади підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки дітей підліткового віку»** – на основі аналізу нормативно-правових документів, психолого-педагогічних, соціально-педагогічних джерел проаналізовано особливості профілактики адиктивної поведінки підлітків «групи ризику»; досліджено специфіку підготовки соціальних педагогів до профілактики адиктивності; з'ясовано сутність і зміст, охарактеризовано критерії, показники, рівні готовності майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки підлітків.

За результатами дослідження наукових праць науковців (О. Безпалько, Л. Завацька, А. Капська, В. Оржеховська та ін.) *профілактику адиктивної поведінки підлітків* визначено як комплекс політико-економічних, правових, медичних, психолого-педагогічних заходів, що спрямовані на попередження адиктивних форм поведінки та обмеження її негативних наслідків. «Групу ризику», що потребує цієї профілактики, становлять підлітки, поведінка яких відхиляється від загальноприйнятих норм; їхнє соціальне становище за певними критеріями є нестабільним, вони характеризуються підвищеним ризиком залучення до адиктивної поведінки, не здатні самостійно подолати труднощі, що загалом може спричинити втрату соціальної опори у житті.

Установлено, що соціальний педагог має бути головним суб'єктом у здійсненні профілактики адиктивної поведінки підлітків. Дослідження специфіки соціально-педагогічної діяльності переконує у важливості таких характеристик, як пріоритетність хімічної і комп'ютерної залежності у процесі профілактичної роботи соціальних педагогів; системність, комплексність профілактики адиктивної поведінки підлітків, дотримання основних положень нормативно-правової бази; організація профілактики адиктивної поведінки підлітків на засадах соціального партнерства. Першочерговість і ефективність первинної профілактики

визначається спрямованістю на підлітків «групи ризику».

На основі аналізу наукових джерел, законодавчих і програмно-методичних документів, галузевого стандарту вищої освіти та емпіричного досвіду (анкетувань, вивчення продуктів освітньої діяльності студентів) уточнено, що *підготовка майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки підлітків* є комплексом планомірних, організованих засобів усіх учасників навчально-виховного процесу, спрямованих на засвоєння професійних знань, оволодіння уміннями і навичками профілактичної роботи, формування професійно важливих якостей особистості соціального педагога.

Аналіз робочих навчальних програм, навчальних занять засвідчив, що підготовка майбутніх соціальних педагогів недостатньою мірою спрямована на професійну діяльність, зокрема, на профілактику адиктивної поведінки підлітків, відсутні належні міждисциплінарні зв'язки. Студенти відчують труднощі у міждисциплінарному розумінні термінів, застосуванні набутих знань, навичок партнерства і ефективного профілактичного впливу у практичній діяльності.

Вивчення, аналіз та систематизація наукових праць з проблеми готовності як результату професійної підготовки (Л. Міщик, В. Поліщук та ін.), досліджень з підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери (Р. Вайнола, А. Капська, С. Харченко та ін.) дозволили уточнити сутність *готовності майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки підлітків* як інтегративного особистісного новоутворення, динамічну структуру якого складають особистісні, професійні якості особистості, система знань спеціальної підготовки, професійні уміння і навички, що відображають специфіку діяльності щодо профілактики адиктивної поведінки підлітків.

З метою визначення рівня готовності майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки підлітків було обґрунтовано критерії (*мотиваційно-ціннісний, інтелектуально-пізнавальний, операційно-діяльнісний*), показники і рівні (*високий, достатній, середній, низький*) відповідної готовності.

У другому розділі – **«Технологія підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки дітей підліткового віку»** – обґрунтовано педагогічні умови і розроблено технологію підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки дітей підліткового віку; здійснено аналіз змісту формування готовності майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки підлітків.

З урахуванням результатів педагогічних і психологічних досліджень, положень компетентнісного підходу теоретично обґрунтовано педагогічні умови підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки підлітків, які розглядаються як сукупність чинників, що забезпечують ефективність фахової підготовки. Збагачення професійно-орієнтованих дисциплін методами і формами, що стимулюють профілактичну спрямованість (перша педагогічна умова), зумовлює уведення спеціальних професійних навчальних тем і завдань у змістові модулі. Створення і реалізація інноваційних форм роботи з підлітками, схильними до адиктивної поведінки, у межах виробничої соціально-педагогічної практики (друга педагогічна умова), є ефективним за дотримання вимог проведення соціально-педагогічної реклами, профілактичних акцій,

тренінгових вправ, реалізації соціальних проектів. Організація дієвого соціального партнерства щодо профілактики адиктивної поведінки підлітків (третя педагогічна умова) можлива шляхом налагодження професійних контактів майбутніх соціальних педагогів у процесі здійснення профілактичної роботи і в межах виховної роботи зі студентами. Оптимізація науково-дослідної роботи студентів з проблем профілактики адиктивної поведінки підлітків (четверта педагогічна умова) можлива шляхом залучення їх до науково-методичного семінару, виконання наукових досліджень.

З урахуванням положень системного, особистісно-діяльнісного, компетентнісного, міждисциплінарного методологічних підходів розроблено технологію підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки дітей підліткового віку (рис. 1). Запропонована технологія включає чотири взаємопов'язані блоки: цільовий (передбачає формування готовності майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки); змістовий (включає систему професійних знань, специфічних умінь і навичок соціального партнерства щодо профілактики адиктивної поведінки підлітків); процесуальний (включає форми і методи професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки підлітків); результативний (передбачає динаміки поетапної зміни рівня готовності майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки).

Технологія реалізується поетапно (професійно-пропедевтичний, репродуктивно-пошуковий, творчий етапи). Результатом реалізації запропонованої технології є набутий рівень готовності майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки підлітків.

У третьому розділі – **«Експериментальна перевірка технології підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки підлітків»** – здійснено опис організації та ходу педагогічного експерименту, характеристики апробованих етапів технології підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки підлітків; перевірено ефективність педагогічних умов підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки підлітків; проаналізовано й узагальнено результати дослідного навчання.

Результати констатувального експерименту засвідчили переважно низький та середній рівні сформованості готовності майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки за мотиваційно-ціннісним, інтелектуально-пізнавальним, операційно-діяльнісним критеріями. З'ясовано низку причин, що гальмують формування означеної готовності, а саме: недостатній взаємозв'язок між теоретичною і практичною підготовкою у ВНЗ; недостатнє науково-методичне забезпечення; недостатня діалогова взаємодія між учасниками навчально-виховного процесу. Виявлені проблеми дали змогу обґрунтувати педагогічні умови і розробити технологію підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки.

Формувальний експеримент відповідно до мети дослідження передбачав поетапну перевірку технології підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки підлітків на основі обґрунтованих

Рис. 1 Структурно-логічна схема технології підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки підлітків

педагогічних умов. Реалізація кожної з педагогічних умов відбувалася з урахуванням загальнодидактичних і спеціальних (соціального партнерства і толерантності) принципів, а також етичних принципів соціальної сфери.

В експерименті брали участь 353 студенти напряму підготовки «Соціальна педагогіка» і «Соціальна робота», а також 62 викладачі ВНЗ і 38 соціальних педагогів освітніх закладів. Студенти були розподілені на дві групи (контрольна (КГ) – 162 студенти, експериментальна (ЕГ) – 191 студент) і знаходилися на початок експерименту в однакових умовах. Навчання КГ відбувалося за традиційною методикою, тоді як у навчально-виховний процес ЕГ було впроваджено технологію підготовки до профілактики адиктивної поведінки підлітків, з урахуванням визначених педагогічних умов.

Професійно-пропедевтичний етап (V-й семестр 2011р.) спрямовували на узагальнення та систематизацію досвіду студентів з питань профілактики адиктивної поведінки підлітків «групи ризику», кризи підліткового віку, формування інтересу до вирішення проблеми й позитивної мотивації, формування професійних якостей (емпатія, толерантність, гуманізм та ін.). Такий підхід реалізували у процесі викладання навчальної дисципліни за вибором «Актуальні питання проблеми адиктивної поведінки», під час проблемних лекцій, практичних занять (робота з опорними схемами; виконання завдань на перевірку умінь аналізувати, порівнювати, узагальнювати, класифікувати), самостійної роботи (вивчення досвіду діяльності громадських організацій); у виховній роботі кураторів академічних груп (організація виставки соціальної реклами і проектів, тематичних акцій, круглих столів).

На *репродуктивно-пошуковому етапі* (VI-й семестр 2011 р. – VI-й семестр 2013 р.) особливу увагу приділяли збагаченню професійно-орієнтованих дисциплін завданнями дискусійного, дослідницького характеру, а також розробці соціальної реклами, проекту, тренінгових вправ. Формування готовності студентів до профілактики адиктивної поведінки відбувалося у процесі викладання змістових модулів з навчальних дисциплін «Актуальні питання проблеми адиктивної поведінки», «Технології соціально-педагогічної роботи», «Соціально-педагогічної роботи в закладах освіти». Заняття, збагачені професійно орієнтованими диференційованими та індивідуалізованими завданнями, дали змогу зорієнтуватися в основах соціального партнерства, нормативно-правового забезпечення профілактики адиктивної поведінки, прикладах альтернативної діяльності. Формування комунікативних, гностичних, конструктивних і організаторських умінь відбулося під час волонтерської діяльності (участь у програмі «Відродження»). Оптимізації науково-дослідної роботи з проблем профілактики адиктивності підлітків сприяло залучення студентів до діяльності у науково-методичному семінарі.

Творчий етап (VI-й семестр 2011р. – VI-й семестр 2013 р.) був спрямований на реалізацію інноваційних форм роботи з підлітками, схильними до адиктивної поведінки, у межах виробничої соціально-педагогічної практики; на організацію дієвого соціального партнерства щодо профілактики адиктивності підлітків. Закріплення знань і формування умінь здійснення профілактичної роботи досягалося шляхом упровадження інноваційних форм профілактики адиктивної поведінки (соціального проекту, соціально-педагогічної реклами, тренінгових

вправ, профілактичних акцій і заходів) у рамках соціального партнерства. Партнерство характеризувалося внутрішньою взаємодією учасників навчально-виховного процесу (адміністрація школи, класний керівник, педагог-організатор, практичний психолог, учні, соціальний педагог) і зовнішньою взаємодією (громадські, волонтерські організації, батьківський комітет, палаци творчості).

Результати виконаних соціально-педагогічних завдань, професійно орієнтованих проектів та акцій, виступів, презентацій на наукових, просвітницько-профілактичних заходах, портфолію практики дозволили визначити зміни у рівнях сформованості готовності студентів на кожному із етапів. Педагогічна діагностика засвідчила позитивну динаміку рівнів сформованості готовності у студентів ЕГ (табл. 1). На завершення дослідження в ЕГ за узагальненими показниками 13,9 % студентів знаходилися на високому рівні готовності, тоді як учасники КГ склали відповідно 6,5 %. Достатній рівень представили 23,7 % досліджуваних ЕГ та 20,3 % – КГ. Середньому рівню відповідали 47,3 % студентів ЕГ і 45,6 % – КГ. На кінець експерименту було виявлено, що низький рівень готовності мають 15,1 % – ЕГ і 27,6 % – КГ.

Таблиця 1

**Сформованість готовності майбутніх соціальних педагогів
до профілактики адиктивної поведінки підлітків, у %**

Критерії	Рівні	До експерименту		Після експерименту	
		ЕГ (%)	КГ (%)	ЕГ (%)	КГ (%)
Мотиваційно-ціннісний	В	7,6	5,3	12,0	7,5
	Д	7,3	6,0	13,0	7,5
	С	38,1	38,7	53,1	43,5
	Н	47,0	50,0	21,9	41,5
Інтелектуально-пізнавальний	В	5,3	2,5	11,5	4,3
	Д	36,6	38,3	48,2	45,7
	С	46,6	50,6	36,6	43,2
	Н	11,5	8,6	3,7	6,8
Операційно-діяльнісний	В	-	-	18,4	7,5
	Д	11,3	12,0	10,0	7,5
	С	44,9	44,4	51,9	49,8
	Н	43,7	43,5	19,7	34,3
Разом	В	4,3	2,6	13,9	6,5
	Д	18,4	18,7	23,7	20,3
	С	43,1	44,4	47,3	45,6
	Н	34,2	34,3	15,1	27,6

На основі аналізу даних встановлено, що студенти ЕГ за мотиваційно-ціннісним критерієм (високий рівень – 12,0%) характеризувалися високим рівнем розвитку мотивації, ціннісних орієнтацій при здійсненні профілактичної роботи з підлітками «групи ризику», спрямованістю на демократичний стиль спілкування на гуманістичній основі, розвиненою толерантністю, емпатією. За інтелектуально-пізнавальним критерієм студенти ЕГ (11,5%) більш ґрунтовно у порівнянні зі студентами КГ оволоділи знаннями щодо кризи підліткового віку, з основних форм адиктивної поведінки і заходів її первинної профілактики, з основ соціального партнерства. Студенти ЕГ (18,4%) за операційно-діяльнісним

критерієм характеризувалися більш високим ступенем розвитку гностичних (усвідомлювали сучасні тенденції поширення адикцій; здійснювали моніторинг профілактичних заходів), комунікативних (володіли нормами міжособистісного спілкування, ведення професійного діалогу), конструктивних (залучали підлітків до альтернативної діяльності, розбудовували основи соціального партнерства), організаторських (планували свою діяльність, здійснювали організацію й управління діяльністю інших) умінь. Аналіз результатів дослідно-експериментальної роботи засвідчує: запропонована технологія позитивно впливає на формування готовності майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки за всіма критеріями.

Розроблене та упроваджене навчально-методичне забезпечення з таких дисциплін як, «Технології соціально-педагогічної роботи», «Соціально-педагогічна робота в закладах в закладах освіти», «Актуальні питання проблеми адиктивної поведінки»; організаційно-методичне забезпечення виробничої соціально-педагогічної практики, як засвідчує експертне оцінювання, сприяє формуванню готовності майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки, їхньому особистісному професійному розвитку, саморозвитку і самореалізації.

Отже, результати упровадження та перевірки технології підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки підлітків на основі виділеного комплексу педагогічних умов підтвердили гіпотезу дослідження.

ВИСНОВКИ

1. На основі аналізу наукових джерел, законодавчих і програмно-методичних матеріалів досліджено стан підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки підлітків у педагогічній теорії і практиці. Виявлено недостатність міждисциплінарних зв'язків, нерозвиненість соціального партнерства і ефективного профілактичного впливу в рамках підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки. З'ясовано, що існує необхідність удосконалення змісту, форм, методів і педагогічних умов формування готовності майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивності у процесі професійної підготовки у ВНЗ. Уточнено, що *підготовка майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки підлітків* спрямована на оволодіння необхідним комплексом засобів усіх учасників навчально-виховного процесу, спрямованих на засвоєння професійних знань, відповідних практичних умінь і навичок, набуття яких дасть можливість формувати позитивну мотивацію до профілактичної діяльності, розвитку особистісних і професійних якостей.

2. На підставі вивчення особливостей професійної діяльності обґрунтовано взаємозумовлені критерії і показники сформованості готовності майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки підлітків: мотиваційно-ціннісний (показники – усвідомлення професійних цінностей; розвиток особистісних якостей: емпатія, толерантність, гуманізм, демократичність, справедливість); інтелектуально-пізнавальний (показники – знання особливостей розвитку дитини у підлітковий період; міждисциплінарне розуміння термінів; видів профілактики адиктивної поведінки; основних форм адиктивної поведінки; нормативно-правового забезпечення; основ соціального партнерства і заходів

первинної профілактики адиктивної поведінки; прикладів альтернативної діяльності); операційно-діяльнісний (показники – сформованість гностичних, комунікативних, конструктивних, організаторських умінь). Охарактеризовано рівні (високий, достатній, середній, низький) готовності майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки підлітків.

3. З урахуванням результатів педагогічних і психологічних досліджень, на основі компетентнісного підходу теоретично обґрунтовано педагогічні умови підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки підлітків, які розглядаються як сукупність чинників, що забезпечують ефективність фахової підготовки: збагачення професійно-орієнтованих дисциплін методами і формами, що стимулюють профілактичну спрямованість; створення і реалізація інноваційних форм роботи з підлітками, схильними до адиктивної поведінки, у межах виробничої соціально-педагогічної практики; організація дієвого соціального партнерства щодо профілактики адиктивної поведінки підлітків; оптимізація науково-дослідної роботи студентів з проблем профілактики адиктивної поведінки підлітків.

4. Розроблено, теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено технологію підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки дітей підліткового віку. Технологія розроблена з урахуванням системного, особистісно-діяльнісного, компетентнісного, міждисциплінарного методологічних підходів, включає цільовий, змістовий, процесуальний, результативний блоки, реалізується поетапно, а результатом її впровадження є сформована готовність майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки підлітків.

Технологію перевірено під час формувальної дослідно-експериментальної роботи, що передбачала вивчення студентами змістових модулів навчальних дисциплін «Технологія соціально-педагогічної роботи», «Соціально-педагогічна робота в закладах освіти», «Актуальні питання проблеми адиктивної поведінки», організацію виробничої соціально-педагогічної практики і волонтерської діяльності, проведення науково-дослідної і виховної роботи студентів. Заняття за змістовими модулями були спрямовані на узагальнення та систематизацію досвіду студентів з питань профілактики адиктивної поведінки підлітків «групи ризику, дали змогу зорієнтуватися в основах соціального партнерства, нормативно-правового забезпечення профілактики адиктивної поведінки, прикладах альтернативної діяльності. Виробнича практика і волонтерська робота були спрямовані на формування професійних умінь профілактичного впливу у ході соціального партнерства. Науково-дослідна робота студентів сприяла вдосконаленню дослідницьких умінь у процесі написання наукових робіт.

В експериментальних групах виявлено позитивну динаміку готовності майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки підлітків за всіма критеріями. Зріс відсоток студентів ЕГ з високим і достатнім рівнями сформованості готовності на 9,6 % і на 5,3 % відповідно. Студенти ЕГ характеризувалися високим рівнем розвитку толерантності, емпатії, гуманізму, демократичності, успішно виконували професійні ролі соціального педагога, моделювали соціально-педагогічні ситуації, а набутий досвід використовували під

час виробничої соціально-педагогічної практики.

5. Розроблене і впроваджене навчально-методичне забезпечення підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки підлітків «групи ризику» дало можливість мотивувати майбутніх соціальних педагогів до профілактичної діяльності, формувати систему професійних знань, умінь і навичок з профілактики адиктивної поведінки, сприяло професійному розвитку, саморозвитку і самореалізації.

Проведене дослідження не претендує на вичерпне розв'язання усіх аспектів означеної проблеми. Перспективи подальших наукових пошуків вбачаємо у дослідженні соціального партнерства щодо профілактики адиктивної поведінки підлітків, вивчення зарубіжного досвіду підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки підлітків.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Ключко О. О. Профілактика адиктивної поведінки дітей та молоді у контексті підготовки майбутніх соціальних педагогів : [монографія] / О. О. Ключко. – Суми : ФОП Наталуха А. С., 2013. – 172 с.

2. Ключко О. О. Дослідження ризиків у процесі соціалізації підлітків з синдромом комп'ютерної залежності / О. О. Ключко // Вісник Черкаського університету. – Вип. 203. – Ч. III. – 2011. – С. 39–44.

3. Ключко О. О. Дослідження соціальних факторів адиктивної поведінки учнів майбутніми соціальними педагогами / О. О. Ключко // Імідж сучасного педагога. – 2010. – № 5 (104). – С. 61–63.

4. Ключко О. О. Основи соціального партнерства соціального педагога освітнього закладу щодо профілактики адиктивної поведінки учнів / О. О. Ключко // Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології : науковий журнал / [ред. кол. : А. А. Сбруєва (гол. ред.), О. В. Єременко, О. В. Михайличенко та ін.]. – 2011. – № 3 (13). – С. 21–32.

5. Ключко О. О. Підготовка майбутніх соціальних педагогів до організації профілактики адиктивної поведінки дітей та молоді : результати експерименту / О. О. Ключко // Педагогічний процес : теорія і практика. – 2013. – Вип. 4. – С. 69–80.

6. Ключко О. О. Проблеми підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки дітей та молоді / О. О. Ключко // Зб. наук. праць Кам'янець-Подільського національного ун-ту імені Івана Огієнка / [за ред. Л. П. Мельник, В. І. Співака / Вип. XVIII. – Серія : соціально-педагогічна]. – Кам'янець-Подільський : Медобори-2006, 2012. – С. 268–278.

7. Ключко О. О. Профілактика адиктивної поведінки: нормативно-правовий аспект / О. О. Ключко // Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології : науковий журнал / [ред. кол. : А. А. Сбруєва (гол. ред.), М. О. Лазарєв, В. І. Лозова та ін.]. – 2010. – № 3 (5). – С. 211–221.

8. Ключко А. А. Практическая подготовка будущих социальных педагогов к организации профилактики адиктивного поведения детей и молодежи / А. А. Ключко // Ученые записки Орловского государственного университета. – 2014. – №1(57). – С. 363–369.

Опубліковані праці апробаційного характеру

9. Клочко А. А. Профессиональные ценности будущих социальных педагогов в профилактике адиктивного поведения детей и молодежи / А. А. Клочко, Е. В. Ярьсько // Всероссийская научно-практическая конференция с международным участием «Духовно-нравственные ценности рабочей молодежи» (г. Первоуральск, 17-18 ноября 2011 г.). – Ч. 1. / [под общ. ред. Т. В. Ицкович / Филиал РГППУ в г. Первоуральске]. – Первоуральск, 2011. – С. 148–152.

10. Клочко О. О. Аналіз робочих навчальних програм дисциплін спеціальності «Соціальна педагогіка» з погляду відображення проблем профілактики адиктивної поведінки дітей та молоді / О. О. Клочко // Соціалізація молоді: культура, освітня політика, технології формування : матеріали міжнародної науково-практичної конференції молодих учених і студентів (м. Суми, 20-21 квітня 2011 р.). – Суми : Видавництво СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2011. – С. 214–215.

11. Клочко О. О. Використання дидактичних методів і принципів у структурі моделі технології підготовки майбутніх соціальних педагогів до організації профілактики адиктивної поведінки дітей та молоді / О. О. Клочко // Materialy IX mezinarodni vedecko-prakticka konference «Veda a vznik – 2012/2013». – Dil. 20. : Pedagogika : Praha. Publishing House «Education and Science» s.r.o., 2013. – С. 78–83.

12. Клочко О. О. Дослідження рівнів готовності майбутніх соціальних педагогів до організації профілактики адиктивної поведінки дітей та молоді / О. О. Клочко // Матеріали за 9-а міжнародна научна практична конференція «Бъдещите изследования». – Том 12. – Педагогически науки. – София : «Бял ГРАД-БГ» ООД, 2013. – С. 57–60.

13. Клочко О. О. Значення духовних і моральних якостей майбутніх соціальних педагогів у роботі з дітьми адиктивної поведінки / О. О. Клочко // Возрождение духовности в современном мире: взаимодействие церкви и образования : тезисы Всеукраинской научно-практической конференции (г. Харьков, 24-25 марта 2011 г.). – Харьков : ХНУ им В. Н. Каразина, 2011. – С. 164–167.

14. Клочко О. О. Окремі аспекти готовності майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки дітей та молоді / О. О. Клочко // Дослідження молодих учених у контексті розвитку сучасної науки : матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (19 квітня 2012 р.) / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, ГУОН КЕДА, Київ. ун-т ім. Б. Грінченка та ін. / [за заг. ред. В. О. Огнев'юка / редкол. : В. О. Огнев'юк, Л. Л. Хоружа, С. О. Сисоєва, Н. М. Віннікова]. – К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. – С. 188–195.

15. Клочко О. О. Основи роботи соціально орієнтованих установ із сім'єю в питаннях профілактики адиктивної поведінки дітей та молоді / О. О. Клочко // Сучасна сім'я та соціальні інституції: шляхи партнерської взаємодії : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції / [редкол. : Л. Л. Хоружа, Г. М. Лактіонова, О. В. Безпалько та ін.]. – К. : Київський університет імені Бориса Грінченка, 2012. – С. 79–82.

16. Клочко О. О. Професійний обов'язок у контексті готовності майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки дітей та молоді / О. О. Клочко // Возрождение духовности в современном мире: взаимодействие церкви и образования : тезисы международной научно-практической конференции

(26-27 апреля 2012 г.). – Х. : ХНУ имени В. Н. Каразина, 2012. – С. 152–155.

17. Ключко О. О. Соціальна реклама у питаннях профілактики адитивної поведінки дітей та молоді / О. О. Ключко // Соціальна реклама в сучасному суспільстві : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 2 грудня 2011 р.). – Х. : Інститут соціальної політики регіону, 2011. – С. 66–68.

18. Ключко О. О. Соціальний педагог у системі соціального партнерства освітнього закладу щодо профілактики адитивної поведінки учнівської молоді / О. О. Ключко // Матеріали наукової конференції за підсумками науково-дослідної і науково-методичної роботи кафедр СумДПУ ім. А. С. Макаренка у 2010 р. – Суми : Видавництво СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2011. – С. 196.

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

19. Ключко А. А. Технология подготовки будущих социальных педагогов к организации профилактики адиктивного поведения детей и молодежи / А. А. Ключко // Оралдың Ғылым Жаршысы. – 2013. – № 9 (57). – С. 5–13.

АНОТАЦІЇ

Ключко О.О. Підготовка майбутніх соціальних педагогів до профілактики адитивної поведінки дітей підліткового віку. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, Київ, 2016.

У роботі на основі аналізу вітчизняних і зарубіжних наукових джерел, законодавчої та нормативної бази досліджено стан підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики адитивної поведінки підлітків. Визначено критерії (мотиваційно-ціннісний, інтелектуально-пізнавальний, операційно-діяльнісний) готовності майбутніх соціальних педагогів до профілактики адитивної поведінки підлітків, їхні показники і рівні (високий, достатній, середній, низький).

Обґрунтовано педагогічні умови підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики адитивної поведінки підлітків: збагачення професійно-орієнтованих дисциплін методами і формами, що стимулюють профілактичну спрямованість; створення і реалізація інноваційних форм роботи з підлітками, схильними до адитивної поведінки, в межах виробничої соціально-педагогічної практики; організація дієвого соціального партнерства щодо профілактики адитивної поведінки підлітків; оптимізація науково-дослідної роботи студентів з проблем профілактики адитивної поведінки підлітків. Розроблено й експериментально перевірено технологію підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики адитивної поведінки підлітків, яка побудована з урахуванням системного, особистісно-діяльнісного, компетентнісного, міждисциплінарного методологічних підходів, реалізується поетапно (професійно-пропедевтичний, репродуктивно-пошуковий, творчий), включає цільовий, змістовий, процесуальний, результативний блоки, а результатом її впровадження є сформована готовність майбутніх соціальних педагогів до профілактики адитивної поведінки підлітків. Розроблено і впроваджено в навчально-виховний

процес вищих навчальних закладів навчально-методичне забезпечення, що сприяє формуванню готовності майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки підлітків «групи ризику», їхньому особистісному професійному розвитку та саморозвитку.

Ключові слова: адиктивна поведінка, підлітки «групи ризику», профілактика адиктивної поведінки, майбутні соціальні педагоги, професійна підготовка, готовність, педагогічні умови, технологія підготовки.

Клочко А. А. Подготовка будущих социальных педагогов к профилактике адиктивного поведения детей подросткового возраста. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Институт педагогического образования и образования взрослых НАПН Украины, Киев, 2016.

Диссертационная работа посвящена теоретико-экспериментальному исследованию проблемы подготовки будущих социальных педагогов к профилактике адиктивного поведения детей подросткового возраста.

В работе на основе анализа отечественных и зарубежных научных источников, законодательной и нормативной базы рассмотрены особенности профилактики адиктивного поведения подростков «группы риска»; исследован уровень подготовки будущих социальных педагогов к профилактике адиктивного поведения подростков.

На основе анализа научных источников, законодательных и программно-методических документов, отраслевого стандарта высшего образования и эмпирического опыта уточнено, что подготовка будущих социальных педагогов к профилактике адиктивного поведения детей подросткового возраста является комплексом планомерных, организованных способов всех участников учебно-воспитательного процесса, направленных на усвоение профессиональных знаний, овладение умениями и навыками профилактической работы, овладение которыми позволит сформировать позитивную мотивацию к профилактической деятельности, развитие личностных и профессиональных ценностей и качеств.

Изучение, анализ и систематизация научных трудов по проблеме готовности как результата профессиональной подготовки, исследований по подготовке будущих специалистов социальной сферы способствовал уточнению понятия готовности будущих социальных педагогов к профилактике адиктивного поведения подростков как интегративного личностного новообразования, динамическую структуру которого составляют личностные, профессионально значимые качества, необходимые для проведения профилактической работы, система знаний обще- и специальнопрофессиональной подготовки, профессиональные умения и навыки, что отображают специфику деятельности в рамках профилактики адиктивного поведения детей подросткового возраста.

Определено сущность и содержание, охарактеризованы критерии (мотивационно-ценностный, интеллектуально-познавательный, операционно-деятельностный), их показатели и уровни (высокий, достаточный, средний, низкий) готовности будущих социальных педагогов к профилактике адиктивного

поведения подростков.

Обоснованы педагогические условия подготовки будущих социальных педагогов к профилактике аддиктивного поведения подростков: обогащение профессионально-ориентированных дисциплин методами и формами, что стимулируют профилактическую направленность; создание и реализация инновационных форм работы с подростками, склонных к аддиктивному поведению, в рамках производственной социально-педагогической практики; организация социального партнерства в вопросах профилактики аддиктивного поведения подростков; оптимизация научно-исследовательской работы студентов в вопросах профилактики аддиктивного поведения.

Разработанная и экспериментально проверенная технология подготовки будущих социальных педагогов к профилактике аддиктивного поведения детей подросткового возраста основана на положениях системного, личностно-деятельностного, компетентностного, междисциплинарного методологических подходов, включает целевой, содержательный, процессуальный и результативный блоки и реализуется поэтапно (профессионально-пропедевтический, репродуктивно-поисковый, творческий). Целевой блок технологии предполагает формирование готовности будущих социальных педагогов к профилактике аддиктивного поведения детей подросткового возраста. Содержательный блок предусматривает систему профессиональных универсализированных знаний, специфических умений и навыков социального партнерства в профилактике аддиктивного поведения подростков. Процессуальный блок включает формы и методы подготовки будущих социальных педагогов к профилактике аддиктивного поведения детей подросткового возраста. Результативный блок показывает динамику поэтапных изменений уровня готовности будущих социальных педагогов к профилактике аддиктивного поведения подростков. Результатом внедрения разработанной технологии подготовки является сформированная готовность будущих социальных педагогов к профилактике аддиктивного поведения подростков.

Разработанное и внедренное учебно-методическое обеспечение с таких дисциплин как, «Технологии социально-педагогической работы», «Социально-педагогическая работа в учреждениях образования», «Актуальные вопросы проблемы аддиктивного поведения»; организационно-методическое обеспечение производственной социально-педагогической практики способствует формированию готовности будущих социальных педагогов к профилактике аддиктивного поведения детей подросткового возраста, их личностному профессиональному развитию, саморазвитию и самореализации.

Ключевые слова: аддиктивное поведение, подростки «группы риска», профилактика аддиктивного поведения, будущие социальные педагоги, профессиональная подготовка, готовность, педагогические условия, технология подготовки.

Klochko O. Training of future social teachers to prevention of teenagers' addictive behavior. – Manuscript.

The dissertation for receipting of the scientific degree of candidate of pedagogical sciences for specialty 13.00.04 – a theory and methodology of the trade education. The

institute of pedagogical education and the education of adults of NAPS of Ukraine, Kyiv, 2016.

The analysis of domestic and foreign scientific sources, legislative and regulatory data allowed to define the state of the training of future social teachers to prevention of teenagers' addictive behavior. Criteria (motivational value, intellectual cognitive, operational and activity) of the readiness of future social teachers to prevention of teenagers' addictive behavior, their performances and levels (high, sufficient, medium, low) were developed by the author.

Much attention is given to pedagogical conditions of the readiness of future social teachers to prevention of teenagers' addictive behavior: the enriching of professionally-oriented disciplines, methods and forms that stimulate preventive; the creation and the implementation of innovative forms of working with teenagers, which prone to addictive behavior, in contents of the social and productive teaching practice; the organization of effective social partnership for the prevention of addictive behavior among teenagers; the optimization of research work of students concerning the prevention of addictive behavior among teenagers. In the thesis developed and experimentally tested the technology of training of future social teachers to prevention of teenagers' addictive behavior, which was built taking into account system, personal-activity, competence, interdisciplinary methodological approaches. According to the author these technology implemented in stages (vocational propaedeutic, reproductive, search, creative) includes target, semantic, procedural, effective powers, as a result of its implementation is formed readiness of future social teachers to prevention of addictive behavior among teenagers. The methodological support, which helps the preparation of future social teachers to prevention of addictive behavior of the teenagers «at risk», their personal professional development and self-development, was designed and implemented to the educational process of higher educational establishments by the author.

Key words: the addictive behavior, the teenagers «at risk», the prevention of addictive behavior, the future social teachers, the training, the readiness, the pedagogical conditions, the technology of the training.

Підписано до друку 08.12.2015. Формат 60x90/16. Гарн. NewsTimes.

Друк ризогр. Папір офсет. Умовн. друк. арк. 0,9.

Тираж 100 прим.

Надруковано в редакційно-видавничому відділі
СумДПУ імені А.С.Макаренка

40002, м. Суми, вул. Роменська, 87